

Michał Pytel

Kryzys europejskiej chadecji

Jak narodziła się chadecja?

Chadecja, czyli chrześcijańska demokracja, to nurt w myśli politycznej, którego ideałem jest utworzenie demokratycznego państwa opartego na poszanowaniu własności prywatnej, solidarności społecznej i stałych wartościach moralnych. Czy w dzisiejszej Europie mamy do czynienia z kryzysem tych idei?

Powstanie chrześcijańskiej demokracji datuje się na 1891 rok, w którym papież Leon XIII opublikował swoją encyklikę zatytułowaną „Rerum novarum”.¹ Była ona odpowiedzią na rosnące wpływy socjalizmu w Europie. Podczas gdy socjalizm stawia na kolektywną wizję społeczeństwa, podkreśla rolę państwa² i dzieli ludzi na walczące ze sobą klasy, chrześcijańska demokracja definiuje człowieka jako wolną jednostkę, która zamiast walczyć z innymi, powinna współpracować w ramach takich wspólnot, jak rodzina czy naród. Według tej wizji, podstawą postępowania każdego człowieka mają być wartości moralne, które pomimo upływu czasu pozostają niezmiennie.

Pogląd mówiący, że państwo jest jedynie narzędziem w ręku człowieka i powinno mu służyć, a nie go zniewalać stanowi podstawę zasady pomocniczości, która stała się fundamentem społecznej nauki Kościoła.³ Kierownicza rola państwa wynikająca z zasad socjalizmu została skrytykowana przez Papieża Leona XIII w zasadniczej dla chrześcijańskiej demokracji encyklice „Rerum novarum”. Według ojca świętego socjaliści wzniesli zazdrość ubogich względem bogatych, a proponowane przez nich rozwiązanie przemiany posiadania z prywatnego na wspólne jest niesprawiedliwe, nie rozwiąże istniejących trudności, klasie robotników przyniesie jedynie szkodę oraz zepsuje ustrój państwa.⁴

Leon XIII zachowuje sceptyczne stanowisko również w stosunku do liberalizmu gospodarczego, jako niezdolnego do rozwiązania kwestii społecznej i dopuszcza interwencję państwa w kwestiach takich jak: prawna ochrona własności prywatnej, złe warunki pracy, bezrobocie, prawa pracowników, czy wysokość wynagrodzenia za pracę.⁵ Słuszność poglądów zaprezentowanych przez Leona XIII w „Rerum novarum” potwierdził papież Pius XI, w

---

¹ Kozera M., Chrześcijańska demokracja a gospodarka rynkowa i demokracja – założenia ideologiczno-programowe, s. 194.

² Papież Leon XIII, Rerum Novarum. Encyklika o kwestii robotniczej, Warszawa: Wydawnictwo Capital, 2021., s. 13.

³ Krajski M., Co chrześcijaństwo dało światu, Warszawa: Wydawnictwo Capital, 2020., s. 57.

⁴ Papież Leon XIII, Rerum Novarum. Encyklika o kwestii robotniczej, Warszawa: Wydawnictwo Capital, 2021., s. 13.

⁵ Ibidem, s. 41-49.

wydanej czterdzieści lat później, w 1931 roku, encyklice „Quadragesimo anno”. Pius XI rozwiewa w niej wątpliwości, jakie pojawiły się na przestrzeni lat, dokładniej wyjaśnia niektóre punkty chrześcijańskiej demokracji, a także wskazuje drogę naprawy, którą według niego jest chrześcijańskie odnowienie obyczajów.⁶

Początkowo chadecki ruch polityczny związany był ściśle z religią katolicką, opartą na postrzeganiu człowieka jako stworzonego na obraz i podobieństwo Boga, dysponującego wolną wolą, świadomością jej posiadania i elementarnymi prawami, takimi jak prawo do życia. Po II wojnie światowej chadecja oddaliła się od swoich katolickich korzeni i przyjęła charakter bardziej uniwersalny, cały czas za podstawę swojej działalności uznając etykę chrześcijańską. To właśnie wtedy chadeckie partie polityczne zaczęły odgrywać kluczową rolę w Europie.⁷

Europa ojczyzn

Pomysł zjednoczenia kontynentu miał na celu uniknięcie kolejnych wojen i związanych z nimi tragedii. Politykami, którzy stali na czele największych państw założycielskich pierwszej Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali, byli chadecy – Robert Schuman z Francji, Konrad Adenauer z Niemiec i Alcide De Gasperi z Włoch.⁸ Integracja, która z czasem zrodziła Unię Europejską, od samego początku była oparta na chadeckich założeniach o współpracy między poszczególnymi narodami i zasadzie subsydiarności (pomocniczości), czyli przenoszeniu na europejski szczebel decyzji dotyczących jedynie tych kwestii, których skuteczne zrealizowanie na poziomie krajowym byłoby niemożliwe.⁹ Wywodząca się z chrześcijańskiej demokracji zasada pomocniczości do dziś stanowi jedną z fundamentalnych zasad funkcjonowania Unii Europejskiej.

Chadecka wizja „Europy ojczyzn” różniła się od planów socjalistów, czyli drugiej najbardziej wpływowej grupy europejskich polityków. Socjaliści chcieli stworzyć w Europie jedno, centralnie zarządzane państwo.¹⁰ Socjalistyczna federacja nie zyskiwała poparcia wśród europejskich narodów, którym bliższa była promowana przez chadeków idea współpracy na różnych poziomach: samorządowym, krajowym i europejskim, niż pomysł oddania pełni władzy ponadnarodowym biurokratom. W ostatnich dziesięcioleciach ta sytuacja zaczęła się jednak zmieniać, a jedną z najważniejszych przyczyn był zwrot, jaki dokonał się w poglądach polityków nazywających się dzisiaj chrześcijańskimi demokratami.

Upadek europejskiej chadecji

---

⁶ Papież Pius XI, Quadragesimo anno. Encyklika, s. 14-15.

⁷ Przeciszewski T., Chrześcijańska demokracja: Przesłanki jej nowego etapu rozwoju na zreformowanych zasadach, s. 134.

⁸ Ibidem.

⁹ Art. 5, ust. 3, Wersja skonsolidowana Traktatu o Unii Europejskiej, (Dz. Urz. UE 2008/C 115/13)

¹⁰ Colorni E., Przedmowa Manifestu [w:] Zych T. (red.), Manifest z Ventotene wraz z przedmową E. Colorniego. Tekst. Tłumaczenie. Komentarz., s. 11-12.

W 1976 roku powstała Europejska Partia Ludowa, największa europejska partia chrześcijańsko-demokratyczna. Jeszcze wtedy chadecy odwoływali się wprost do zasad, które legły u podstaw ruchu, który reprezentowali. W „Manifeście Światowej Unii Chrześcijańskiej Demokracji” oraz „Manifeście Chrześcijańskich Demokratów Europy” – dokumentach powstałych w tym samym roku – możemy zauważyć bezpośrednie nawiązania do postulatów Leona XIII. Chadecy deklarują w nich przekonanie o nierozzerwalnym związku rozwoju gospodarczego z rozwojem społecznym; podkreślają znaczenie ludzkiej pracy w procesie produkcji; przedkładają dobro wspólnoty ponad interesy poszczególnych jednostek i przedsiębiorstw; postulują elastyczne rozmiary sektorów: państwowego, prywatnego i mieszanego w gospodarce; sprzeciwiają się koncentrowaniu władzy gospodarczej oraz monopolom; a także przestrzegają przed powstawaniem wielonarodowych przedsiębiorstw, które mogą być na tyle silne, by zagrażać polityce rządów.¹¹

Dokument przygotowany na Konferencję Ideologiczną Światowej Unii Chrześcijańskiej Demokracji w Chile w 1993 roku potwierdza ww. elementy programowe, jednak jego cechą zwracającą największą uwagę jest „brak odwołania się do wytycznych katolickiej myśli społecznej”.¹² Pozytywnymi cechami tego „braku”, według niektórych chadeców z początku lat 90. XX wieku miały być: uniknięcie posądzenia o klerykalizm oraz poszerzenie „platformy ekumenicznej” o wyznawców innych religii.¹³ Proces oddalania się chrześcijańskich demokratów od katolickiej nauki społecznej był najlepiej widoczny w przypadku niemieckiej partii CDU (Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej), najbardziej wpływowej partii tego typu na świecie. Otwartość CDU na wpływy protestanckie, wśród których ważną rolę odgrywa idea socjalizmu chrześcijańskiego¹⁴ wprowadziła cały chadeccki ruch polityczny w Europie na drogę do zbliżania się z socjalistami, na której to drodze chadecja pozostaje do dzisiaj. Znamionnym przykładem odwrotu chadecji od chrześcijaństwa może być postulat sformułowany przez chrześcijańskiego demokratę, Tadeusza Przeciszewskiego w pracy „Chrześcijańska demokracja: Przesłanki jej nowego etapu rozwoju na zreformowanych zasadach” z 1996 roku, by ze względu na możliwe nieporozumienia i nadużycia skończyć z używaniem terminu „chrześcijańska demokracja” i zastąpić go pojęciem „demokracji korporacyjnej”.¹⁵

Transformacja poglądów chadecckich polityków postępuje od lat i z biegiem czasu staje się coraz bardziej widoczna. Obecnie, część środowisk identyfikujących się jako chrześcijańsko-demokratyczne wprost popiera rozwody, aborcję czy formalne związki osób tej samej płci, a na poziomie międzynarodowym – powstanie federacyjnego państwa europejskiego. Takie postulaty nie mają wiele wspólnego z początkowymi założeniami chadecji, a często stoją w otwartej

---

¹¹ Przeciszewski T., *Chrześcijańska demokracja: Przesłanki jej nowego etapu rozwoju na zreformowanych zasadach*, s. 135.

¹² *Ibidem*, s. 136.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, s. 146-147.

sprzeczności z chrześcijańską etyką i nauką społeczną Kościoła. Nawiązywanie do tradycji partii chadeckich służy dziś raczej do zdobywania głosów wyborców, niż do faktycznej realizacji chrześcijańsko-demokratycznych ideałów. Czy w takim wypadku powinniśmy mówić o "kryzysie" chadecji czy raczej o jej ostatecznym upadku?

Wspomnianym już wcześniej przykładem świadczącym o głębokim zdemoralizowaniu chadecji jest Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna, czyli partia polityczna, która w latach 2005-2021 pod wodzą Angeli Merkel rządziła w Niemczech. Kanclerz Merkel odwoływała się do wartości chrześcijańskich, by uzasadniać projekty polityczne, takie jak wpuszczenie do Europy fali migrantów wyznających islam.¹⁶ W Polsce największą partią, która w momencie powstania odwoływała się do chadeckich wartości, jest Platforma Obywatelska. Jej przewodniczący Donald Tusk już w 2013 roku nazwał samego siebie "socjaldemokratą", co nie przeszkodziło mu później (w latach 2019-2022) stać na czele chadeckiej Europejskiej Partii Ludowej w Parlamencie Europejskim.

Chcę też powiedzieć, że im dłużej jest się premierem, tym bardziej staje się w jakimś sensie socjaldemokratą. Bo kiedy się rządzi, to w żaden sposób nie można uciekać od odpowiedzialności za słabszych. W Polsce miliony ludzi ciągle potrzebują albo drogowskazu, albo opieki, albo pomocy, wrażliwość socjaldemokratyczna musi być obecna w praktyce rządzących.¹⁷

- fragment wywiadu udzielonego przez Donalda Tuska Tygodnikowi „Polityka” w 2013 roku

Jedną z podstawowych zasad, która towarzyszyła powstaniu chrześcijańskiej demokracji, była stała i niezależna od upływu czasu moralność. Niestety obecnie chadecy politycy zmieniają swoje poglądy w pogoni za zdobywaniem głosów wyborców i realizowaniem własnych interesów politycznych.

---

¹⁶ Dziennik Gazeta Prawna, Niemcy: Merkel apeluje o pielęgnowanie chrześcijańskich wartości (dostęp 12.01.2023) <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/986799.niemcy-merkel-apeluje-o-pielegnowanie-chrzescijanskich-wartosci.html>

¹⁷ Janicki M., Władyka W., Premier Donald Tusk o Platformie, rządzie i własnych planach, Tygodnik Polityka (dostęp 12.01.2023) <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kraj/1544533,1,premier-donald-tusk-o-platformie-rzadzie-i-wlasnych-planach.read>